

Розвиток пізнавальної активності як основного компоненту шкільної зрілості.

Найважливішим чинником психічного розвитку дитини дошкільного віку є формування психологічної готовності до шкільного навчання. По суті, її становлення свідчить про завершення періоду дошкільного дитинства.

У складному комплексі якостей, із яких складається така готовність, можна виділити такі складові: мотиваційну, розумову та емоційно-вольову.

Більшість дітей наприкінці дошкільного віку прагне стати школярами, пов'язуючи це бажання передусім із зовнішніми ознаками зміни свого соціального статусу (портфель, форма, власне робоче місце, нові друзі тощо). Однак справжня мотиваційна готовність зумовлюється пізнавальною спрямованістю дошкільника, яка розвивається на основі властивої дітям допитливості, набуваючи характерних рис перших пізнавальних процесів: прагнення пізнавати нове, що несе в собі школа, бажання опанувати грамоту, читання тощо.

Якщо така пізнавальна активність не сформована, дітей приваблюють різноманітні сторонні мотиви, пов'язані зі сприйманням школи як місця для розваг, що спричинює неспроможність дитини взяти на себе обов'язки учня.

Навчання в сучасній школі потребує також розумової готовності дітей. Вони мають прийти до школи з досить широким колом знань і вмінь, а головне — з розвиненим сприйманням і мисленням (вони повинні здійснювати операції аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, класифікації тощо), які дають змогу систематично спостерігати за предметами та явищами, виокремлювати в них суттєві особливості, міркувати і робити висновки).

Велику роль відіграє емоційно-вольова готовність, зокрема вміння дошкільника доволно керувати своєю поведінкою, пізнавальною активністю, спрямувати її на розв'язання навчальних задач тощо.

Навчання у школі має бути для цього джерелом позитивних емоцій, що допоможе знайти своє місце серед однолітків, підтримає впевненість у собі, у своїй силі. Важливо, щоб ці позитивні емоції пов'язувались із самою навчальною діяльністю, її процесом та першими результатами.

Дані досліджень з учителями початкових класів та вихователями дошкільних установ, дають змогу робити висновки про те, що частина дітей у класі не готова до навчальної діяльності.

Особливо часто виявляється недостатня сформованість окремих компонентів психологічної готовності. Отже, батькам доцільно було б долучитися до процесу підготовки дитини до навчання.

Так, у шестирічних дітей ще зберігаються притаманні дошкільному вікові особливості мислення: у них домінує мимовільна пам'ять, унаслідок чого запам'ятовується не те, що потрібно, а те, що цікаво; специфіка уваги уможливорює продуктивне виконання певної роботи не більше як упродовж 15—20 хв; особливості мислення зумовлюють прагнення вивчати все передусім у наочно-образному та наочно-дієвому аспектах.

Пізнавальні мотиви в цьому віці ситуативні та нестійкі, під час навчальних занять вони з'являються і підтримуються лише зусиллям учителів.

Оцінювання навчальної роботи сприймається як оцінювання якостей особистості, а тому негативне ставлення до дитини як із боку батьків, так і з боку вчителів можуть спричинити тривожність, дискомфорт, апатію, а головне — небажання ходити до школи. Вчасна похвала допоможе дитині зняти емоційне напруження та краще пройти процес адаптації до шкільних умов. У деяких шестиліток він може тривати впродовж місяця.

Мета досягається набагато успішніше в разі ігрової мотивації. Формування вольових якостей дуже пов'язане з вихованням мотиву досягнення мети та методів навчально-виховної роботи.

Характер у цьому віці тільки формується. Через недостатню сформованість вольових процесів спостерігається імпульсивність поведінки, вередливість, упертість. У поведінці дітей чітко виявляються особливості їхнього темпераменту, зумовлені властивостями нервової системи, однак більшість молодших школярів чуйні, допитливі та безпосередні у вираженні своїх почуттів і ставленні до оточуючих.

Навчальна діяльність у сучасній школі потребує від учнів високого рівня розумової активності, що виявляється через розвиток когнітивних процесів (сприймання, пам'яті, мислення, мовлення, уваги, уваги).

Психологами розроблено вправи, які сприятимуть розвитку пізнавальних процесів дошкільнят. Вони пропонуються батькам для успішної підготовки дитини до школи.

Вправи для розвитку сприймання

З початку входження в навчальний процес сприймання в шестиліток досить розвинуте (їм притаманна висока гострота зору та слуху, вони добре орієнтуються в кольорах тощо). Однак їхнє сприймання ще слабо диференційоване, вони не вміють робити цілеспрямованого аналізу результатів сприймання, вирізняти серед них головне, суттєве, їхньому сприйманню властива виражена емоційність. Включення їх у процес учіння сприяє формуванню у них такого виду діяльності, як спостереження. Під час навчання можна забезпечити зростання швидкості перебігу процесів сприймання, збільшити кількість сприйнятих об'єктів, розширити обсяг їх запам'ятовування тощо. Поряд із зазначеними кількісними змінами у розвитку сприймань шестиліток відбуваються і якісні зміни. Вони є певними утвореннями структури сприймань, виникненнями нових особливостей, які свідчать про зростання їхньої пізнавальної активності. Для того, щоб укріплювалися зв'язки в корі головного мозку й підвищувався рівень сприймань, потрібно розвивати спостережливість, користуючись набором вправ.

Вправи для розвитку точності сприймання

Батькам пропонується упродовж кількох секунд продемонструвати дітям картку чи малюнок, на якому зображено **вісім** листочків жовтого і зеленого кольору, і поставити наступні запитання перед дитиною:

- Яких листочків більше — жовтих чи зелених?
- Усього листочків більше чи менше п'яти?

Батьки упродовж кількох секунд, демонструють дитині картку чи малюнок, на якому зображено 12 кульок трьох кольорів. Кульки однакові за розміром. Перед дитиною ставиться завдання відповісти на запитання:

- Яких кольорів кульки?
- Яких найбільше?

- Яких найменше?

Вправа для тренування обсягу зорового сприймання.

На аркуші паперу батькам пропонується написати склади слів. Дитина розглядає їх упродовж хвилини. Батьки ставлять перед дитиною завдання: скласти найкоротше слово з поданих складів; скласти якомога більше слів, що означають назви рослин, тварин.

Орієнтовні набори складів: ра-к, ма-к, ле-в, со-м, ду-б, пе-с, кі-т, ми-ша, жа-ба, ко-ро-ва, ро-маш-ка.

Вправи для розвитку уваги

Характерною віковою особливістю в шестирічному віці є нерозвинута увага. У них домінує мимовільна увага, спрямована на нові, яскраві, несподівані та захоплюючі об'єкти. Слабкість гальмівних процесів у цьому віці зумовлює і таку рису уваги дітей, як її нестійкість. Виконуючи певні види вправ, можна досягнути її стійкості.

Вправа для розвитку обсягу і переключення уваги

Батьки пропонують дитині уважно оглянути кімнату і знайти шість предметів: які містять геометричні фігури (коло, квадрат, трикутник, прямокутник); які мають певне забарвлення (червоне, зелене тощо); які виготовлені з матеріалів (дерево, пластмаса, скло, метал).

Вправа для розширення і звуження уваги

Гуляючи, батьки можуть запропонувати дитині уважно роздивитися вітрину магазину (продуктового, канцелярського, промислового). Потім пропонується перелічити побачені у вітрині предмети. Батько говорить слово «вітрина», а дитина відтворює побачену річ і так по черзі. Потім вправа проходить у зворотному порядку: від найменшої деталі перейти до цілого.

Вправи на розвиток пам'яті

Пам'ять шестиліток розвивається передусім у напрямі посилення її довільності, зростання можливостей свідомого управління нею та збільшення обсягу смислової, словесно-логічної пам'яті.

У цьому віці відбувається виражена зміна співвідношення мимовільного і довільного запам'ятовування в бік зростання ролі останнього. Дослідні дані свідчать, що за вмілого керівництва їхньою навчальною діяльністю діти вже можуть виділяти у зрозумілому для них матеріалі опорні думки, пов'язувати їх між собою і завдяки цьому успішно запам'ятовувати. Розвивається при цьому також і здатність довільного відтворення матеріалу. Поліпшити пам'ять шестиліток можна, використовуючи певний набір вправ.

Вправа на розвиток слухової вербальної пам'яті

Батькам пропонується зачитати дитині список із 12 не пов'язаних між собою слів:

Гора, голка, троянда, кішка, годинник, пальто, книга, вікно, пилка, правда, нога, ваза.

Дитина відтворює усно те, що запам'ятала.

Вправу можна модифікувати, запропонувавши дитині 12 слів, які мають різне емоційне забарвлення: канікули, радість, вікно, дерево, парта, дорога, крейда, сміх, горе, бійка, сонце, кров.

Батьки визначають кількість відтворених слів та їх емоційне забарвлення, що може бути додатковою інформацією про емоційний стан дитини.

Вправа на розвиток асоціативної пам'яті

Батьки зачитують дитині 12 слів і просять її уявити собі образ, пов'язаний із кожним словом. Завдання дитини — створити в уяві деякий ланцюжок подій, де кожен наступний образ, пов'язаний зі словом, мав би зв'язок із попереднім. Бажано, щоб утворилось оповідання чи маленька історія.

Набори слів: дерево, верблюд, повітря, квітка, майданчик, краватка, кіно, справедливість, директор, камінь, ключ, терези.

Вправи на розвиток мислення

Саме в цей період здійснюється перехід від наочно-образного, конкретного мислення, притаманного дошкільнятам, до понятійного, науково-теоретичного мислення. Конкретність мислення шестиліток виявляється передусім у тому, що під час розв'язання мислительної задачі вони виходять з означених словами конкретних предметів, їх зображень або уявлень (котики, зайчики, цукерки, а не 1,2, 3).

Їм легше проаналізувати конкретний факт та зробити з нього певні висновки, ніж навести приклад до загального положення. Використовуючи дані вправи, можна розвинути операції аналізу і синтезу, абстрагування й узагальнення у співвідношеннях конкретно-образних і абстрактно-словесних компонентів, виробляти гнучкість мислення.

Вправа на розвиток кмітливості та ерудованості дитини

Батьки дають дитині завдання:

- назвати три слова, що починаються з букв **м, г, д**;
- назвати чотири тварини на букву **с**;
- назвати чотири ягоди на букву **к**;
- назвати п'ять міст на букву **р**;
- назвати три квітки на **г** чи на **м**;
- назвати шість імен на букву **в**.

Вправа на розвиток творчого мислення

Батьки пропонують дитині три слова, не пов'язані між собою за змістом. Наприклад, озеро, олівець, ведмідь або весна, дерево, вікно. Дітям потрібно скласти якнайбільше речень із цими словами.

Вправи на розвиток мовлення

На початок шкільного періоду дитина вже володіє певним словниковим запасом і мовною граматиною. Новим у формуванні мовлення є свідоме вживання різних форм слова, оволодіння граматиною письма, збільшення кількості слів і речень у письмових роботах, зростання швидкості письма і його якості. Засвоєнню письма повинно передувати оволодіння читанням, успіхи в якому залежать від батьків, які повинні зацікавлювати дитину дитячими книжками, стимулюючи запам'ятовувати малюнки і літери, які відповідають їм. Користуючись певними вправами, можна розвивати у дитини як мовлення, так і письмо.

Вправа для розвитку логічного мислення

Для проведення цієї вправи потрібен набір листівок. Батьки кладуть перед дитиною декілька листівок зворотним боком. За бажанням дитина бере одну з них і починає свою розповідь у вигляді казки чи гумористичною оповідання, але обов'язково включаючи те, що зображено на листівці. Потім естафета передається іншому членові родини. Той, хто продовжує розповідь, обов'язково має включати зображення на своїй листівці. Ця вправа сприяє розвитку логічного мислення.

Вправа на розвиток мовної активності

Батьки пропонують дитині набір слів: театр, кіно, магазин, мандрівка в іншу країну, що можуть бути використані для складання невеликих оповідань. Отримавши тему, дитина повинна розкрити її таким чином, щоб повністю було розкрито зміст вибраного слова.

Вправи на розвиток уяви

Уява в шестирічному віці надзвичайно бурхлива, яскрава, з характерними рисами некерованості. У процесі учіння вона поступово розвивається, зокрема вдосконалюється відтворююча уява, стаючи дедалі реалістичнішою та керованішою.

Інтенсивно формується творча уява на базі минулого досвіду, з'являються нові образи, від простого довільного комбінування уявлень діти поступово переходять до логічно обґрунтованої побудови нових образів. Завдяки певним вправам можна досягти зростання швидкості утворення образів, фантазій та виховати в дітей вимогливість до витворів власної уяви. Пропонується кілька вправ для розвитку творчої уяви.

Вправа на розвиток випереджального відображення реальності

Дитині зачитується початок речення, наприклад: «Я пішла(ов) до ванної кімнати вмиватися, відкрила(в) кран і тут раптом...» Завдання дитини — скласти якомога більше варіантів її закінчення. Варіанти повинні містити в собі описи незвичайних, іноді фантастичних подій. Ця вправа розвиває здатність швидко і легко породжувати найнесподіваніші образи фантазій і сміливо поєднувати їх із повсякденними подіями.